

теоретичні аспекти): автореф. дис... канд. юрид. наук. Львів, 2005. 16 с.

3. Дністрянський С. Звичаєве право – а соціальні зв'язки. Львів, 1902.

4. Дністрянський С. Загальна наука права і політики. Прага: Наклад українського університету в Празі, 1923. Т. 1. 381 с.

5. Коваль А. Джерела та форми права в правовій концепції Станіслава Дністрянського. *Збірник наукових праць Одеської національної юридичної академії «Актуальні проблеми держави і права»*. Випуск 16. Одеса, 2002. С. 107—111.

6. Луцька Г.В. Формування української правової думки в науковому товаристві імені Шевченка наприкінці XIX – початку XX століття: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2015. 239 с.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

РІЗНИК Галина Андріївна,
*студентка юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

Постановка проблеми. Розбудова сучасної держави неможлива без ґрунтового розвитку культурного життя суспільства, зокрема, освіти як одного із пріоритетних напрямів. Нинішнє українське суспільство розуміє важливість освоєння новітніх технологій в освітній галузі, але усвідомлює цінність історичного досвіду щодо дослідження шляхів розвитку гуманітарної сфери в Західноукраїнській Народній Республіці (ЗУНР).

Сьогодні в нових наукових та політичних умовах, для яких характерні демократія, свобода слова, науковці мають можливість по-новому дослідити спробу українців відновити свою державу на поч. XX ст.. Вивчення державно-управлінської діяльності ЗУНР в галузі культури сприятиме пізнанню історичного досвіду у вирішенні освітянських проблем Українською державою під час революції 1917-1920 рр.

Національно-культурна й гуманітарна сфера ЗУНР знайшли відображення в дослідженнях багатьох авторів, таких як А. Боровик, О. Карпенко, М. Кравчук, О. Павлишин, Н. Ротар, Б. Ступарик, Л. Шологон та інших. У своїх працях науковці розкривають основні тенденції розвитку державного управління в галузі освіти, досліджують роль і місце громадськості у вирішенні освітянських справ, аналізують принципи гуманітарної політики Української держави тощо. Осмислення подій, процесів і явищ, які мали доленосне значення для розвитку української нації, її самоутвердження, – важливий пріоритетний напрям наукових досліджень.

Метою даної публікації є аналіз розвитку державного управління освітою в період становлення Західноукраїнської Народної Республіки, оскільки це диктується потребою у творчому використанні наявного історичного досвіду, динамікою суспільних перетворень в сучасній незалежній Україні.

Виклад основного матеріалу. ХХ століття в житті українського народу можна вважати періодом державно-національних спадів і злетів, тому що пошук нових шляхів побудови власної держави досяг найбільшої активності. Активізації національно-визвольного руху на західноукраїнських землях сприяли Лютнева й Жовтнева революції в Росії, утворення Центральної Ради та проголошення Української Народної Республіки. За часів Австро-Угорщини в Західній Україні перешкодою розвитку українського шкільництва була нечисельність українських закладів освіти. Так, у 1918 році в Галичині не існувало жодної української гімназії, учительської семінарії, було всього три державні гімназії, декілька приватних. Кадрова забезпеченість закладів освіти була актуальною проблемою українського освітнього процесу. Тому існуюча система шкільної та гімназійної освіти вимагала в першу чергу українізації та демократизації.

Творча енергія свідомого українства спрямовувалася на практичне творення нового життя. Провідні діячі культури, освіти, науки вважали, що надзвичайно важливою є реалізація природного права українців на національну освіту.

Національно-визвольні змагання на західноукраїнських землях призвели до виникнення Західноукраїнської Народної Республіки. Новостворена держава – ЗУНР – за прикладом інших держав Європи розробила власні законодавчі та виконавчі органи влади, збройні сили та правоохоронні органи. Було прийнято низку законів та розпоряджень, які регламентували діяльність державного управління в гуманітарній сфері, зокрема, в галузі освіти.

ЗУНР (1918-1919 рр.) упродовж усього свого існування значну увагу приділяла розбудові саме національної школи. Освітня політика, безперечно, була одним із ключових чинників національно-культурного відродження. Створювалися умови для культурного самовираження українського населення. За визначенням відомого історика й громадського діяча Д. Дорошенка, українське національне відродження настало й «почало розвиватися так швидко, що далеко випередило процес розвитку української мови та її поширення серед усіх верств суспільства» [1]. Реформуючи освіту, владі, щоб уникнути соціально-політичного напруження в суспільстві, необхідно було враховувати всі обставини.

Показовим є той факт, що до початку нового навчального року в Україні в 1917 році було відкрито 53 українські середні школи, які існували на приватні та громадські кошти, що свідчить про свідоме ставлення значної частини українського суспільства до створення національної школи, про розуміння її ролі в національно-культурному і державному відродженні [2].

На західноукраїнських землях 29 грудня 1918 року у Коломиї проведено з'їзд, у якому взяли участь представники українського народного учительства Коломийського, Косівського, Товмацького та інших повітів. Після обговорення таких питань як справи рідної школи, станові відносини, забезпечення учнів шкільними підручниками було прийнято резолюцію, відображену в Законі про шкільництво (13 лютого 1919 р.).

Початковим етапом будівництва національної системи освіти було створення Українською Національною Радою 6 листопада 1918 р. Державного Секретаріату освіти і віросповідань, який очолив О. Барвінський, після переїзду уряду в Станіславів – доктор А. Артимович, а з 17 квітня 1919 року – педагог і письменник А. Крушельницький. Серед питань, які розглядав Секретаріат, було забезпечення нормального функціонування навчальних закладів, охоплення достатньої кількості шкіл для національних меншин, підготовка до реформування шкільництва, обов'язкове вивчення української мови в навчальних закладах, покращення матеріального забезпечення учителів [3].

Уся діяльність державного проводу ЗУНР в сфері освіти ґрунтувалася на законодавчій основі. Найбільш важливі закони щодо організації системи освіти були прийняті урядом після Злуки УНР і ЗУНР 22 січня 1919 року.

У лютому 1919 року у Станіславові відбувся з'їзд представників народного учительства. Відомий педагог О. Власійчук доповідав «Про станові справи українського народного учительства». На з'їзді обговорювалися питання про організацію народного шкільництва, відлучення школи від політичних властей, проголошення школи державною інституцією... Було прийнято закон «Про основи шкільництва», який закріпив найважливіші аспекти освітньої політики в ЗУНР. Щоб його впровадити у життя, 23 лютого 1919 р. видано постанову Державного Секретаріату освіти і віросповідань про зміну навчальних планів у народних або початкових школах, навчання у яких було обов'язковим для дітей віком з 8 до 14 років. Вона дозволяла збільшити обсяг навчального часу для вивчення української мови, літератури та математики, а польську та німецьку мови вивчати факультативно. У школах з недержавною мовою навчання як навчальний предмет було введено українську мову. Навчальна програма з географії та історії базувалася на історії та географії України, незалежно від мови навчання [4].

Також на цьому з'їзді було обрано «Виконуючий Комітет народнього учительства» (ВКНУ), головою якого був О. Власійчук. ВКНУ тимчасово видавав вчительський орган під назвою «Учительський Голос», де повідомляв про найбільш важливі урядові рішення щодо вчительства, порушував питання реорганізації народного шкільництва, а також детально розглядав принципи позашкільної освіти.

У класичних та реальних гімназіях, які готували чиновників середнього рангу для роботи в державних установах, відповідно до розпорядження Державного Секретаріату було введено викладання українською мовою. Публічні школи оголошувалися державними, а освітяни отримали статус державних службовців. Маючи окремі пільги, повинні були виконувати ряд обов'язків, зокрема, мали у письмовій формі засвідчити свою відданість Українській державі.

Західноукраїнські школи долучилися до створення єдиної концепції реформування національної освіти спільно з колегами з Наддніпрянщини. Комісію, що працювала над створенням «Проекту єдиної школи на Україні», очолив відомий український педагог П. Холодний. У першому розділі документу йшлося про те, що «через єдину школу повинні проходити всі діти держави», незалежно від їхньої статі, віросповідань чи соціального становища.

Окрім того, виховання дитини було основним завданням національної української школи. Найперше діти повинні були знати природні та соціально-культурні умови життя українського народу, а вже потім вивчати історію та культуру народів світу. Саме українська мова повинна була стати найважливішим чинником такого пізнання та виховання.

Варто звернути увагу на ідеї референта Державного секретаріату освіти і віросповідань ЗУНР С. Сірополка. У своїх статтях «Завдання нової школи» він писав: «Для сучасного життя необхідні самодіяльні, настирливі в досягненні своєї мети, шануючі працю, розумово та морально розвинені працівники як безпосередні учасники родинного, громадського та державного життя. Щоб навчання було дійсно виховуючим і формуючим розум та волю дітей, необхідно сполучити шкільний матеріал з особистими враженнями дітей, пов'язати його з певною місцевістю, зі студіюванням тієї місцевості в різних відношеннях...». Педагоги повинні розвивати у дітей любов до своєї нації. Школа не повинна залежати від політики чи релігійних поглядів, вона має бути світсько-нейтральною [5].

«Статут єдиної школи в УНР» регламентував діяльність української школи. Доку-

мент визначав завдання навчальних закладів, права та обов'язки педагогів, правові норми адміністрації, обслуговуючого персоналу та учнів. Єдина школа, передбачалося, буде дванадцятикласною, матиме 3 ступені: перший (1-4 класи), другий (5-8 класи) і третій (9-12 класи). Навчання здійснюватиметься «рідною мовою кожної нації, що живе на Україні». Програми та навчальні плани з неукраїнською мовою викладання повинні погоджуватися у Міністерстві відповідної національності [6].

Багато з виданих законодавчих документів, таких як Закон «Про заробітну плату вчителів» та Резолюція УНРади «Про підвищення зарплати учителям середніх шкіл» скеровувалися на підвищення матеріального та соціального становища педагогів початкових та середніх шкіл, які забезпечували належний рівень освіти та виховання національно свідомих громадян ЗУНР. Передбачалося, що найменша винагорода вчителя народної школи буде 1200 корон щороку, а вчителя середнього навчального закладу – 2000 корон. Окрім цього, підвищено пенсії педагогам, вдовам та сиротам освітян, враховуючи високий рівень інфляції.

Державний Секретаріат, органи місцевого самоврядування докладали багато зусиль для забезпечення державного управління щодо нормального функціонування навчальних закладів у державі, незважаючи на складні військові та політичні умови діяльності ЗУНР. Державно-управлінські заходи сприяли належній організації навчального процесу в школах, були спрямовані і на підготовку необхідної кількості освітян. Були створені кваліфікаційні комісії для складання педагогами кваліфікаційних іспитів. Це полегшувало вимоги до вступників учительських семінарій, адже існувала гостра потреба у вчителях. Польські педагоги не хотіли присягати на вірність новоствореній Українській державі, тим більше залишати робочі місця.

На території Західної області УНР діяли гімназії у Золочеві, Бережанах, Самборі, Стрию, Тернополі, Дрогобичі, працювали учительські семінарії у Бережанах, Тернополі, Коломиї та інших містах. Щоб покращити фінансове становище, власники приватних шкіл погодилися на одержавлення приватних закладів. Це дало змогу суттєво збільшити кількість державних україномовних шкіл. Усього в ЗУНР діяло 7 учительських гімназій, 20 українських гімназій і 3 реальні школи. Закривалися ті заклади, керівництво і педагоги яких не погоджувалися виконувати державні закони і розпорядження. Відповідно до розпорядження про приватні школи було відкрито одну німецьку гімназію й 4 єврейські школи [7].

Уряд ЗУНР прийняв рішення про тримісячні підготовчі курси, щоб мати змогу охопити навчанням якомога більше селянських дітей. Планувалося, що після закінчення курсів учні продовжать навчання у гімназіях та фахових школах відповідно до своїх здібностей.

У проведенні реформ народної освіти в Західній Україні варто відзначити активну участь та діяльність таких відомих діячів як Антін Крушельницький, міністр освіти УНР у 1919 році; Агенор Артимович, міністр освіти і релігії в уряді ЗУНР; Августин Домбровський, член виконкому народного учительства та інші.

Висновки. Діяльність ЗУНР в галузі освіти дозволяє стверджувати, що однією з найважливіших складових ідеї української державності залишається державна освітня політика. Започатковані реформи системи освіти докорінно змінили громадянську позицію педагогів Західної України. Органи державної влади ЗУНР впроваджували у життя чимало прогресивних ідей, законодавчо забезпечуючи навчальний процес.

Проте найбільшою проблемою була короткотривалість реформ, що була зумовлена політичною нестабільністю і втратою завоювань Листопадової революції 1918 року. Че-

рез встановлення в Україні радянської влади підготовлені учителями з Наддніпрянщини та галицькими освітянами спільні проекти щодо реформування шкільництва УНР, так і не були втілені в життя.

Історичний досвід діяльності державного управління ЗУНР в галузі освіти (листопад 1918-1919 рр.) став важливим надбанням національно-культурного розвитку української нації. Розвиток освіти на всіх рівнях відбувався на українознавчій основі, враховувалися національні інтереси українців, відроджувалася українська духовність.

Список використаних джерел:

1. Дорошенко Д. Історія України. 1917—1923 рр.: у 2 т. / Т. 2 Українська Гетьманська Держава 1918 року. Ужгород, 1930. С. 339.
2. Вільна українська школа. 1917. № 2. С. 115.
3. Альманах Станиславівської Землі: збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини / ред.-упоряд. Б. Кравців. Нью-Йорк — Торонто — Мюнхен: [б. в.], 1975. XV+959 с.
4. Купрійчук В. Державне управління у галузі освіти Західноукраїнської Народної Республіки (листопад 1918—1919 рік). *Вісн. Національної академії державного управління*. 2013. С. 218—224.
5. Сірополко С. Завдання нової школи. *Республіка*. 1919. 10 травня.
6. Марчук М. Освітня складова політики Західноукраїнської народної республіки. 2014. С. 145—147.
7. Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772—1939 рр.). Івано-Франківськ, 1994. 142 с.
8. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І.С. Зуляка. У двох частинах. Тернопіль, 2013. Вип. 1. Ч. 1. 202 с.
9. Грабовська Г. Правове забезпечення освітньої сфери в період Західноукраїнської Народної Республіки. *Часопис Київського університету права*. 2009. №4. С. 65—69.
10. Статут єдиної школи в УНР / Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. Ф. 2582, Оп. 2. Спр. 114. Арк. 136.
11. Кравчук М.В. Правові основи будівництва Збройних Сил України 1917—1993 р. Історико-правове дослідження: монографія. Івано-Франківськ, 1997. 292 с.

Науковий керівник: Кравчук М.В., к.ю.н., доц., завідувач кафедри теорії та історії держави і права Тернопільського національного економічного університету.

